

Domsagohistorik

Mariestads tingsrätt

Text: Elsa Trolle Önnerfors

Tings- och rådhusinventeringen 1996 - 2007

Eva Löfgren

Ylva Blank

Henrik Borg

Elsa Trolle-Önnerfors

Johanna Roos

Göta Hovrätt – F.d. Skaraborgs län – Skövde tingsrätt

Anledningen till att så många platser i Västergötland blev rätts tingsstäder omkring 1640 var att (den tämligen nyinrättade) Göta hovrätt i slutet av 1630-talet utfärdade ett cirkulärbrev (20/6 1638), som uppmanade landshövdingarna att snarast se till att tingslagen inrättade fasta tingsplatser samt att tingsstugor uppfördes. I början av 1600-talet fanns inte ett enda fast tingsställe i hela Västergötland. I de östra delarna av Göta hovrätts jurisdiktion hade det länge funnits fasta tingsplatser, till exempel i Småland.¹

1680 bildade Gudhems, Kåkind, Valle och Vilske härad en gemensam domsaga. De två sistnämnda häraderna bröts loss 1864 och bildade en ny domsaga tillsammans med Skånings härad (Valle, Vilske och Skånings härad, se Lidköpings tingsrätt).² De två kvarvarande häraderna utgjorde var sitt tingslag: Gudhems härad samt Kåkind härad.³

Numera ligger området för Gudhems härad i Falköpings kommun, under Falköpings tingsrätts domkrets (se Falköpings tingsrätt). 1680 hade Gudhems härad sin tingsplats i Stenstorp. En tingsstuga fanns på platsen, och man höll troligen till i något av husen i Prästgården. Tinget flyttades till Segerstad 1686, och sedan till Torbjörntorp 1701. Torbjörntorp, som ligger strax norr om Falköping, hade redan tidigare fungerat som häradets tingsställe, och tingshuset låg precis vid gästgiveriet. 1717 brann tingshuset ned, och mellan åren 1726 och 1737 höll man ting på gästgiveriet i Ranstad.⁴

Ett nytt tingshus uppfördes i Torbjörntorp, för både Gudhems härad och Vilske härad, på 1750-talet. Huset var i kalksten och stod klart 1758. Det var i bruk fram till 1781 då det var helt förfallet. Några reparationer företogs aldrig, och istället för att uppföra ett nytt tingshus på platsen beslutade de båda häraderna att förlägga tingen till Falköping. 1782 flyttades tinget sålunda till Falköping. Som tingshus användes till en början Vikens gård, men sedan inköptes en envåningsbyggnad på Storgatan och här höll man ting fram till 1874 då huset såldes. Därefter hölls tingen på rådhuset i Falköping.

1884 flyttade Gudhems härad sin tingsplats till Stenstorp, där ett nytt tingshus stod klart i slutet av året. Det första tinget hölls i januari 1885. Redan på 1860-talet hade man börjat diskutera uppförandet av ett särskilt tingshus för Gudhems härad. Frågan var bara om huset skulle ligga i Falköping eller i Stenstorp. Till slut bestämde man sig för Stenstorp, som ansågs ha det fördelaktigaste läget.⁵ Dessutom framhöll dåvarande länsmannen Fischer att om tingsplatsen flyttades till Stenstorp så skulle inte tingsförhandlingarna störas av ”samtidigt pågående utskänkning av spirituosa, som fallet bleve i Falköping”.⁶ (Vilske härad, se Falköpings tingsrätt).

Värsås hade blivit fast tingsställe för Kåkind härad redan 1640. Ting hölls på platsen fram till 1667 då den dåvarande gästgivaren avled. Det uppkom svårigheter att hitta en efterträdare till honom, och häradsrätten var tvungen att flytta till ett nytt tingsställe. Under tjugo års tid var tinget ambulerande.

1 Hallbäck, Sven Axel: *Kring Kollängens tingshus. En minneskrift, Lidköping 1970*, s. 14; Wildte, Fridolf: ”Västergötlands tingsställen. II. Tingsställen i Skaraborgs läns västra del”, s. 48. I: *Västergötlands Fornminnesförenings tidskrift* 1960.

2 K.Br. till Göta hovrätt den 29/3 1864 (Almquist s. 268).

3 Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige : med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955 s. 268.

4 Sköld, Hugo: *Boken om Stenstorp, Falköping 1975*, s. 352.

5 Sköld s. 352; Wildte, Fridolf: *Västergötlands tingsställen. III. Tingsställen i Skaraborgs läns nordöstra del*, s. 113ff.

6 Sköld s. 352.

Man höll bland annat ting i Varola (1668-1673), Källegården (i närheten av Skövde) samt Igelstorp. På vintern 1686 var tingshusbyggnadsskyldige överens om att ett tingshus borde uppföras och att den lämpligaste tingsplatsen var Vårsås, som låg ungefär mitt i häradet och hade gästgiveri. Redan samma år (1686) var häradsrätten tillbaka i Vårsås och uppförandet av ett nytt tingshus hade påbörjats. Tingshuset låg i anslutning till gästgiverigården. Visserligen fanns en gammal tingsstuga på platsen, men den var i princip obrukbar. Det nya tingshuset användes fram till slutet av 1700-talet. Byggnaden var då så förfallen att tinget fick tillfälligt flyttas till Skövde och Hjo mellan åren 1799 och 1813. Ett nytt tingshus uppfördes i Vårsås 1812-13. Byggnaden togs i bruk 1813 och låg mittemot kyrkan. Tidigare gick den gamla huvudvägen mellan kyrkan och tingshuset.⁷

Städerna Skövde och Hjo låg under rådhusrätt. I Skövde uppfördes ett rådhus på mitten av 1600-talet som ersättning för ett äldre rådhus. Byggnaden förföll med tiden, och i slutet av 1600-talet var den obrukbar. År 1759 brann huset ned i en stadsbrand. Rådhusrätten fick hålla sina sammanträden i privata bostadshus i staden. Ett nytt rådhus stod klart 1776 vid Hertig Johans torg i de centrala delarna av Skövde. Huset, som var en tvåvåningsbyggnad i sten, användes dels av rådhusrätten, dels av en skola. 1853 genomgick rådhuset vissa förändringar. Den övre våningen höjdes och fasaden fick ett nytt utseende.⁸ I Hjo uppfördes ett rådhus i början av 1740-talet. Det ersattes av ett nytt rådhus, som uppfördes 1852-1853. Det låg på Stora Torget mittemot kyrkan i de centrala av staden, och användes fram till 1944.

Från och med 1938 slogs de båda tingslagen samman med Skövde stad, och samtidigt upphörde rådhusrätten i Skövde. Den nya domsagan fick benämningen Skövde domsaga. Skövde stads utgjorde ett eget tingslag medan Gudhems och Kåkindes tingslag slog samman till ett gemensamt tingslag. Tingsplats för båda tingslagen var Skövde, och de gamla tingsställena i Vårsås och Stenstorp drogs in.⁹ Ett nytt tingshus uppfördes i Skövde 1936-1938. Huset låg i utkanten av centrum i hörnet av Skolgatan och Richerts gata.¹⁰ Hjo lades under landsrätt från och med 1945, och förenades med Gudhems och Kåkindes tingslag i Skövde domsaga.

Från slutet av 1940-talet hade den offentliga sektorn, och därmed kommunerna, fått allt fler uppgifter: skolan hade byggts ut, socialvården och bostadsbyggandet likaså, för att inte glömma all teknisk service i form av el, avlopp och vatten. I början av 1950-talet genomfördes den så kallade storkommunreformen, och de allra minsta kommunerna försvann. Syftet med reformen var skapa logiska och rationella kommunindelningar. De borgerliga kommunerna skulle vara så pass stora att de kunde erbjuda den service som samhället kunde förvänta sig. Även domsagoindelningen påverkades av kommunförändringarna och rationaliserades. Domkretsarna blev betydligt större än vad de hade varit tidigare.¹¹

Ytterligare kommunreformer genomfördes på 1960- och 70-talen, då bland annat det gamla stadsbegreppet försvann. År 1965 förstärktes rådhusrätterna. Häradsrätterna och rådhusrätterna försvann och ersattes av tingsrätter. Tingshusbyggnadsskyldigheten upphörde vid samma tidpunkt. År 1971 bildades sålunda Skövde tingsrätt. Det enda tingsstället samt kansliet placerades i

7 Wildte s. 109-112.

8 Carlquist, Thomas – Bergström, Lars: ”Skövde. Stadsplanering och bebyggelse 1760-1960. Kulturhistoriska byggnader och miljöer”, Skara 1991, s. 16ff; Fridell, Ivar Oscar: *Skövde i äldre tider. Åren 1750-1850*, Skövde 1940, s. 14f.

9 SFS 1937:830.

10 Carlquist, Thomas – Bergström, Lars: *Skövde. Stadsplanering och bebyggelse 1760-1960. Kulturhistoriska byggnader och miljöer*, Skara 1991, s. 108.

11 Skövde domsagas domkrets omfattade de områden som tidigare legat under Gudhems och Kåkindes tingslag samt under Skövde tingslaget. I domsagan ingick alltså från och med 1952 Vårsås, Stentorps, Gudhems och Skultorps landskommuner, Tibro köping samt städerna Hjo och Skövde (SFS 1951:353).

Skövde.¹² Tingsrätten inrymdes i tingshuset i Skövde från 1937. Vid den nya kommunindelningen som gällde från 1971 så hamnade Gudhems härad under Falköpings kommun, och fick återigen tingsställe i Falköping.¹³

Ordinarie domare

Lagmän i Skövde tingsrätt

Carl-Gustaf Asplund	fullm. 19.5.1961	1971–1978
Gösta Grevillius	fullm. 6.4.1978	1978–1981
Jan Dufwa	fullm. 18.6.1981	1981–1986
Bertil Holmqvist	fullm. 22.5.1986	1986–1998

Rådmän i Skövde tingsrätt

Gunnar Schnell	1971–1976
Bertil Holmqvist	1973–1986
Hans Cederberg	1976–1985
Jan Carrick	1985–1994
Svante Swantesson	1987–

Borgmästare

Skövde

Andreas Siggesson	1475
Lars Svensson	1544
Lars Bengtsson Catillus	1576
Anders Bengtsson och Jonn Ulfsson	
Lars Joensson	1592

S.G Wetterberg	1842–1883
Ernst Hedenstierna	1884–1919
Rudolf Ekman	1920–1935
Enligt Linde s. 26, uppgifter från TR	

Hjo

Peder Biörnsson	1595
Samuel Engelbechtsson	–1639
Mathes Svensson	1639–1650
Anders Ericsson	1652
Anders Olufsson	1662–1665
Jon Uddsson	1665–1675
Nils Mauritzson Berg	1677–1699
Lars Hallbom	1700–1702
Johan Ranchstedt	1704–1710
Nils Mauritzson Berg	1710–1711
Anders Lidström	1712–1713
Lorentz Korpe	1714–1724
Joachim Wetterstedt	1724–1743
Bengt Tengbom	1743–1773

12 SFS 1970:404. Domkretsen omfattar idag, efter kommunsammanslagningar på 1970-talet, Hjo, Skövde och Tibro kommuner (SFS 1982:996).

13 von Euler, Georg: "Ting och tingsställen på Falbygden", s. 68. I: "Falbygden" 1975.

Lars Johan Weidman	1774–1797
Lars Johan Tengbom	1798–1807
Per Magnus Uddenberg	1807–1832
Johan Benjamin Fagerberg	1833–1852
August von Sydov ¹⁴	1851–1853
Gustaf Th. Rohdin	1853–1905
Gustav Rhodin	1905–1944
Henrik Brandt	1944

Gudhems härad

Domsagotillhörighet:	1680–1863	Med Kåkind, Valle och Vilske härad
	1864–1970	Med Kåkind härad ¹⁵

Tingsplatser:	1680–1686	Stenstorp
	1686–1696	Segerstad
	1696–1700	Ambulerande
	1700–1717	Torbjörntorp
	1717–1726	Ambulerande
	1726–1737	Ranstad
	1737–1780-talet	Torbjörntorp
	1780talet –1884	Falköping
	1885–1938	Stenstorp
	1938–1970	Skövde ¹⁶

Häradshövdingar:

Magnus Gabriel Lagerhjelm	fullm. 18.12.1680	1680–1682
Gustaf Ryding ¹⁷	fullm. 19.6.1682	1682–1695
Lars Collin	fullm. 17.10.1695	1695–1715†
Jonas Lundin	fullm. 19.7.1716	1716–1736†
Johan Braunerhielm	fullm. 27.5.1736	1736–1755
Alexander Löfvenskjöld	fullm. 3.11.1756	1756–1776†
Georg Arsenius	fullm. 19.3.1777	1777–1807†
Jonas Swalander	fullm. 10.11.1807	1807–1844†
John Erik Swalander	fullm. 11.6.1845	1845–1878
Claes Harald Gabriel Ryman (f i Värsås)	fullm. 30.12.1878	1878–1907
Erik Gustaf Theodor Carlson	fullm. 31.8.1907	1907–1909
Frans Oscar Nyman (f i Värsås)	fullm. 3.12.1909	1909–1936
Johan Olof Odencrants	fullm. 20.11.1936	1936–1958
Gunnar Lindskog	fullm. 1.10.1958	1958–1961
Carl-Gustaf Asplund	fullm. 19.1.1961	1961–1970

Kåkind härad

Domsagotillhörighet:	1680–1863	Med Gudhems, Valle och Vilske härad
	1864–1970	Med Gudhems härad ¹⁸

14 t.f. borgmästare

15 Bestod av två tingslag, uppdelade efter resp. härad. 1938 sammanfördes tingslagen och samtidigt införlivades staden Skövde i domsagan. Den nya jurisdiktionen kallades Skövde domsaga

16 Hjo användes sporadiskt fram till 1978.

17 adlad Rydingstierna

18 se fotnot ovan (Gudhems härad)

Tingsplatser:	1668–1686	Ambulerande i Igelstorp och Varola
	1686–1799	Värsås
	1799–1813	Hjo
	1799–1813	Skövde
	1813–1937	Värsås
	1938–1970	Skövde

Häradshövdingar:

Magnus Gabriel Lagerhjelm	fullm. 18.12.1680	1680–1682
Gustaf Ryding ¹⁹	fullm. 19.6.1682	1682–1695
Lars Collin	fullm. 17.10.1695	1695–1715†
Jonas Lundin	fullm. 19.7.1716	1716–1736†
Johan Braunerhielm	fullm. 27.5.1736	1736–1755
Alexander Löfvenskjöld	fullm. 3.11.1756	1756–1776†
Georg Arsenius	fullm. 19.3.1777	1777–1807†
Jonas Swalander	fullm. 10.11.1807	1807–1844†
John Erik Swalander	fullm. 11.6.1845	1845–1878
Claes Harald Gabriel Ryman (f i Värsås)	fullm. 30.12.1878	1878–1907
Erik Gustaf Theodor Carlson	fullm. 31.8.1907	1907–1909
Frans Oscar Nyman (f i Värsås)	fullm. 3.12.1909	1909–1936
Johan Olof Odencrants	fullm. 20.11.1936	1936–1958
Gunnar Lindskog	fullm. 1.10.1958	1958–1961
Carl-Gustaf Asplund	fullm. 19.1.1961	1961–1970

Vadsbo härad²⁰

Domsagotillhörighet:	1680–1863	Egen domsaga ²¹
	1. Södra Vadsbo häraads domsaga: ²²	
	1864–1928	Egen domsaga ²³
	2. Norra Vadsbo häraads domsaga:	
	1864–1928	Egen domsaga ²⁴
	1929–1970	Egen domsaga ²⁵

Tingsplatser:	1686–1891	Binneberg
	1891–1970	Moholm

Häradshövdingar:

Christoffer Gyllengrip	fullm. 18.12.1680	1680–1695†
Jonas Aurell	fullm. 17.2.1695	1695–1716
Lechard Thorsén	fullm. 8.12.1716	1716–1732†
Anders Wennberg	fullm. 28.2.1732	1732–1737†
Henrik Sylvius	fullm. 12.4.1738	1738–1747
Christoffer Lundstedt	fullm. 8.5.1747	1747–1750†

19 adlad Rydingstierna

20 Endast del av häradet kom att hamna under Skövde tingsrätt. Tingshuset i Binneberg är idag beläget inom Skövde tingsrätts domsaga. För mer information se Mariestads tingsrätt.

21 Vadsbo härad var uppdelad i fyra tingslag, uppkallade efter resp. tingsställe, Hova, Hasslerör, Valla och Binneberg

22 Från 1864 delades häradet upp i två domsagor

23 Domsagan kom att bestå av Valla och Binnebergs tingslag. De slogs ihop 1891

24 Hova och Hasslerörs tingslag utgjorde domsaga, som slogs ihop 1924.

25 Från 1929 slogs Vadsbo härad ihop till en domsaga

Tings- och rådhusinventeringen 1996 - 2007

Carl Trägårdh	fullm. 23.11.1750	1750–1763†
Johan Gustaf Wennberg	fullm. 11.7.1764	1764–1774†
Jonas von Engeström	fullm. 27.10.1774	1774–1781
Johan Richert	fullm. 27.8.1781	1781–1812†
Carl Vilhelm Nordell	fullm. 19.9.1812	1812–1823
Gustaf Birger Richert	fullm. 28.10.1823	1823–1863†
Karl Gustaf Fredrik von Mentzer	fullm. 11.8.1863	1863–1883†
Karl Pontus Lagerberg	fullm. 9.5.1884	1884–1898†
Lave Robert Beck-Friis	fullm. 11.8.1898	1898–1927 ²⁶
Carl Axel Hilmer Norelius	fullm. 13.7.1926	1929–1944†
Christer Fredrik Gemzell	fullm. 22.6.1944	1944–1965
Olof Svensson	fullm.	1965–1970

26 Under 1928 var ämbetet obesatt